

ΜΑΛΤΕΖΟΙ ΣΤΗΝ ΚΕΡΚΥΡΑ

ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΑΝΑΧΩΡΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΦΙΞΕΩΝ

[...]

Αναζητώ στο σώμα μου

την αναχώρηση

την αποκοπή

τη μέρα που μικρές ομάδες σάλπαραν βορειοανατολικά

στη ρότα του Οδυσσέα

με κομμένες μιλιές

με την ανατριχίλα του αγνώστου

με τους θολούς θρύλους από γενιές

υποχρεωμένοι να τα πνίξουν

κάπου ανάμεσα Αδριατική και Ιόνιο

[...]

(Κ.Σ., *Αρχιπέλαγος της Μάλτας*, Έψιλον / ποίηση 1994, σ. 10)

ΕΠΤΑΝΗΣΑ

Ο εξαναγκασμός σε παραίτηση του Δόγη Ludovico Manin και η διάλυση της υπερπόντιας Γαληνοτάτης Βενετικής Δημοκρατίας από τους Γάλλους υπό τον Ναπολέοντα Βοναπάρτη (Συνθήκη του Κάμπο Φόρμιο 1797), οδήγησε στη διάδοση των ιδεών του Διαφωτισμού και της Γαλλικής Επανάστασης στα Επτάνησα, στην κατάλυση της εκκλησιαστικής και φεουδαρχικής εξουσίας και τον σχηματισμό διοίκησης από συμβούλια εκπροσώπων περισσότερων κοινωνικών τάξεων. Όμως, η ήττα του Γαλλικού στόλου στον Κόλπο του Αμπουκίρ της Αιγύπτου, από το Βρετανικό Βασιλικό Ναυτικό υπό τον Νέλσον (1798), προκάλεσε τη Ρωσία και την Τουρκία να συμπράξουν, με τη σύμφωνη γνώμη των Βρετανών, εμποδίζοντας τον ναπολεόντειο επεκτατισμό ανατολικά και καταλαμβάνοντας τις γαλλικές βάσεις και κτήσεις, όπως τα Επτάνησα (1799).

Οι προσπάθειες για αυτονομία των Επτανησίων, στη συγκυρία αυτή, ανάμεσα στους οποίους διακρίθηκε ο εκ των ευγενών πατέρας του Ιωάννη Καποδίστρια, Αντώνιος Μαρία (1741-1821), οδήγησαν στη Συνθήκη της Κωνσταντινούπολης, στο «Βυζαντινό Σύνταγμα» και στην ίδρυση της Επτανήσου Πολιτείας (21 Μαρτίου 1800), με την έγκριση και την εγγύηση του τσάρου και του σουλτάνου. Η Επτανήσος Πολιτεία υπήρξε το πρώτο ελεύθερο κράτος στην Ελλάδα, μετά από τριακόσια πενήντα χρόνια από την κατάλυση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Στα χρόνια εκείνα (1802) αναφέρεται η ασαφής πληροφορία για παρουσία ενός Μαλτέζου εμπόρου στην Κέρκυρα.

Η Συνθήκη του Τιλσίτ (1807) επέτρεψε την κηδεμονία στα Επτάνησα των Γάλλων του Ναπολέοντα, αυτοκρατορικών αυτή τη φορά, ενώ συνέχισε η ισχύς του Συντάγματος της Πολιτείας. Αντίθετα, οι Βρετανοί κατακτούσαν σταδιακά, μεταξύ 1809 και 1814, τα Κύθηρα, τη Ζάκυνθο, τα υπόλοιπα νησιά και την Κέρκυρα (1814). Η Συνθήκη των Παρισίων (1814) συνομολογήθηκε για την ισορροπία των μεγάλων Δυνάμεων, που είχαν αναστατωθεί από τους πολέμους του Πρώτου (1792-1797) και Δευτέρου Συνασπισμού (1798-1802) και από τους Ναπολεόντειους Πολέμους (1803-1814).

Μετά την ήττα του Ναπολέοντα και της Γαλλίας στο Βατερλό (1815), το, σημαντικότερο για την Ευρώπη, Συνέδριο της Βιέννης (1814-1815), στο οποίο κύριος συντελεστής υπήρξε ο Ιωάννης Καποδίστριας, ως αντιπρόσωπος της Ρωσίας, ευνόησε την ίδρυση του Ηνωμένου Κράτους των Ιονίων Νήσων (ή Ηνωμένοι Πολιτεία των Ιονίων Νήσων, United States of the Ionian Islands ή Ιόνιος Πολιτεία), με την προστασία της Μεγάλης Βρετανίας (1814-1864). Η νέα πολιτική κατάσταση εδραίωσε περαιτέρω την ισχύ του Ηνωμένου Βασιλείου στη Μεσόγειο Θάλασσα, ελέγχοντας το Ιόνιο Πέλαγος, σε

καθοριστική γεωγραφική και στρατιωτική θέση, νοτιο-δυτικά των Βαλκανίων, κτήσεις της Οθωμανικής αυτοκρατορίας.

ΜΑΛΤΑ (ιστορική ανασκόπηση)

Το πυκνοκατοικημένο νησιωτικό σύμπλεγμα της Μάλτας, η μικρότερη χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (542.051 κάτοικοι το 2022 και έκταση 316 τ.χ.), βρίσκεται καταμεσής της Μεσογείου, νότια της Σικελίας, βόρεια της Λιβύης και ανατολικά της Τυνησίας. Το Αρχιπέλαγος των επτά νησιών, τρία εκ των οποίων κατοικούνται, η Μάλτα, το Γκότζο και το Κομίνιο, με προφυλαγμένα από τον άνεμο αγκυροβόλια, κατακτήθηκε επανειλημμένα, πράγμα το οποίο άφησε στους κατοίκους πολιτισμικά στοιχεία, όπως τα κατάλοιπα στη γλώσσα και τα ήθη. Χαμηλοί λόφοι με χαρακτηριστικούς «χρυσούς» ασβεστόλιθους, πεζούλες με χωράφια κλιμακωτά και περιορισμένοι υδάτινοι πόροι, περιβάλλονται από ευλίμενες ακτές.

Αρχαιολογικά στοιχεία από την 6^η χιλιετία και εξής συνδέουν τη Μάλτα με τη «Νεολιθική επανάσταση», την εγκατάσταση μονίμων κατοίκων, τις εξημερώσεις φυτών και ζώων. Οι αγρότες και οι κτηνοτρόφοι συνδέθηκαν με τις γνωστές μαλτεζόπετρες, οι οποίες χρησιμοποιήθηκαν στις μεγαλιθικές κατασκευές της 4^{ης} και 3^{ης} χιλιετίας π.Χ., γνωστές ως Μεγαλιθικοί Ναοί της Μάλτας (επτά μεγαλιθικά σύνολα στη Μάλτα και το Γκότζο συγκαταλέγονται στα Μνημεία Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO).

Η Μάλτα ταυτίστηκε με τη μυθική Ωγυγία, το ομηρικό νησί της Καλυψώς, ενώ παραδίδεται ότι οι Έλληνες τη γνώριζαν ως Μελίτη, κατά τον Ηρόδοτο Μύλιτα, και οι Φοίνικες την ονόμαζαν Μάλεθ (= ασφαλές καταφύγιο), στην οποία ίδρυσαν εγκαταστάσεις για τις ναυτικές δραστηριότητές τους και αποικία με εμπορικό λιμάνι στη θέση της κατοπινής Μντίνα και στο Γκότζο (8^{ος} αιώνας π.Χ.). Καρχηδόνιοι (αρχές 5^{ου} αιώνα π.Χ.) εξουσίαζαν τη Μάλτα για δύο αιώνες, καθιστώντας την κόμβο εμπορίου μεταξύ Αφρικής και Σικελίας.

Η κατάληψή της Μάλτας από τους Ρωμαίους της Res publica Romana (218 π.Χ.), και του Imperium Romanum (μετά το 31 π.Χ.) καθόρισε τις ζωές των Μαλτέζων για τους επόμενους αιώνες, αφού είχαν το προνόμιο της «ισοπολιτείας», σχετικής αυτονομίας στο πλαίσιο της αυτοκρατορίας. Λέγεται ότι ο Απόστολος Παύλος βρέθηκε ναυαγός στα παράλια της Μάλτας, σηματοδοτώντας την έλευση και διάδοση του Χριστιανισμού στους γηγενείς.

Η κατάρρευση του δυτικού τμήματος της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας (476 μ.Χ.), σε συνδυασμό με τις καταστροφές των Βανδάλων και των Οστρογόθων, εξαθλίωσε τον μαλτέζικο πληθυσμό. Ο Ιουστινιανός Α΄ επεξέτεινε την εξουσία του ανατολικού τμήματος της αυτοκρατορίας των Ρωμαίων προς τη Βόρεια Αφρική, την Ιταλία και την Ισπανία, συμπεριλαμβάνοντας και τη Μάλτα (553-554), η οποία αναδείχτηκε εκ νέου σε στρατηγικό κείμενο σημείο για τη ναυσιπλοΐα και το εμπόριο.

Η εξάπλωση των Αράβων στη Μεσόγειο και ειδικότερα της δυναστείας των Αγλαβιδών εμίρηδων περιέλαβε εισβολές και την κατάκτηση της Σικελίας και της Μάλτας (870), με συνέπεια την απομάκρυνση των Βυζαντινών και την αραιώση των κατοίκων, ενώ ιδρύθηκαν οι πόλεις Μντίνα και Ραμπάτ. Σαρακηνοί, Αγαρηνοί, Βερβερίνοι, Ισμαηλίτες, άφησαν τη σφραγίδα των βαναυσοτήτων, των λαφυραγωγήσεων και των καταστροφών στις χώρες της Μεσογείου, δίχως να εξαιρέσουν τη Μάλτα, χρήσιμο σταθμό και ορμητήριο τους. Τα νησιά του Αρχιπελάγους δέχτηκαν κατά τον 11^ο αιώνα νέους Άραβες κατακτητές και ενίσχυση του πληθυσμού.

Η κατάληψη της πρωτεύουσας Μντίνα από τον αδελφό του Ροβέρτου Γυισκάρδου, τον Ρογήρο Α΄ ή Ρογήρο Μπόσο, πρώτο κόμη της Σικελίας από τον οίκο των Νορμανδών Οτβίλ (1091), σήμανε την αποκατάσταση του Χριστιανισμού στα νησιά της Μάλτας, την

ένταξη στο Βασίλειο της Σικελίας και τη φεουδαρχική διακυβέρνηση από διάφορους τοπάρχες Ανδηγαυούς, Σουηβούς, Αραγωνέζους, Καστιλιάνους. Τα κατακτητικά ίχνη και οι τραυματικές επιδρομές ενσωμάτωσαν τους Μαλτέζους στις ιστορικές αναταράξεις εκείνων των αιώνων στην κεντρική και δυτική ενότητα της Μεσογείου μέχρι τις αρχές του 16^{ου} αιώνα. Θρυλείται ότι το κόκκινο και το λευκό χρώμα της μαλτέζικης σημαίας προέκυψε από το έμβλημα του Ρογήρου Α΄, ενώ ο καθιερωμένος «σταυρός της Μάλτας» προήλθε από το σύμβολο των Ιωαννιτών Ιπποτών.

Το Τάγμα των Ιπποτών του Αγίου Ιωάννη του Ιεροσολυμίτη (Ordo Fratrum Hospitalis Sancti Johannis Hierosolymitani) ιδρύθηκε από Φράγκους αριστοκράτες για να περιθάλπει τα θύματα της Πρώτης Σταυροφορίας (1096-1099), στην υποστηρικτική στους Βυζαντινούς εκστρατεία κατά των Σελτζούκων στη Μικρά Ασία και την Ιερουσαλήμ. Το Τάγμα μετεξελίχθηκε σε στρατιωτική ναυτική δύναμη κατά των Σαρακηνών και των Οθωμανών, εγκαταστάθηκε στη Ρόδο (1309-1523) και μετά την εκδίωξή του στη Μάλτα (1530), η οποία εκχωρήθηκε από τον Κάρολο Ε΄ της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, με εξάρτηση από τη Σικελία.

Οι Ιππότες του Τάγματος, μαζί με τους Μαλτέζους, αντιστάθηκαν νικηφόρα στην πολιορκία των Οθωμανών (1565), η οποία αναπαρίσταται σε δεκατρείς τοιχογραφίες του Matteo Peres de Alessio ή da Lecce στην αίθουσα του θρόνου, αφιερωμένη στον Άγιο Μιχαήλ και Άγιο Γεώργιο του ανακτόρου του Μεγάλου Μαγίστρου στη Μάλτα. Ο Μέγας Μαγίστρος Jean Parisot de La Valette ίδρυσε την πρωτεύουσα Βαλέτα (Humilissima Civitas Valettae).

Επίσης, οι Ιωαννίτες, συμμετείχαν, κατά τη διάρκεια του Βενετο-τουρκικού Πολέμου, στη συμμαχία των στόλων (Lega Santa) της Ισπανίας, της Βενετίας, της Γένοβας, της Σαβοΐας, του Ουρμπίνο, της Τοσκάνης και της Ρώμης κατά του στόλου της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στην ιστορική Ναυμαχία της Ναυπάκτου (7 Οκτωβρίου 1571). Τραυματίες της Ναυμαχίας, όπως ο Θερβάντες (Miguel de Cervantes Saavedra), έφθασαν στην Κέρκυρα για να επουλώσουν τις πληγές τους στο νοσοκομείο του μοναστηριού του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου (Annunziata), των Αυγουστίνων μοναχών, ενώ λείψανα των θυμάτων φυλάχτηκαν στον ναό. Εικάζεται βάσιμα ότι ανάμεσα στους τραυματίες και τους νεκρούς, που μεταφέρθηκαν στην Κέρκυρα, συγκαταλέγονταν και Μαλτέζοι.

Η παρουσία για δεκαπέντε μήνες του διάσημου ζωγράφου, διαμορφωτή του μπαρόκ, Καραβάτζιο (Michelangelo Merisi da Caravaggio), ο οποίος, μετά από εμπλοκή του σε φονικό, κατέφυγε από τη Ρώμη στη Μάλτα (1607-1608), υπήρξε καρποφόρα για την ιστορία της Τέχνης. Τα έργα που πραγματοποίησε στη Μάλτα, «Ο Άγιος Ιερώνυμος» και «Ο αποκεφαλισμός του Αγίου Ιωάννη του Βαπτιστή» (ενυπόγραφο) στον Συν-Καθεδρικό Ναό του Αγίου Ιωάννη στη Βαλέτα, η προσωπογραφία του Μεγάλου Μαγίστρου Alof de Wignacourt (σήμερα στο Μουσείο του Λούβρου), ο «Ερωτιδέας που κοιμάται» και «Προσωπογραφία Ιππότη της Μάλτας - Fra' Antonio Martelli» (σήμερα αμφότερα στο Palazzo Pitti της Φλωρεντίας), συνιστούν υποδείγματα ρεαλιστικού και δραματικού ύφους, με τη χρήση ζωντανών μοντέλων, έντονης φωτοσκίασης και σκοτεινού βάθους. Ο Καραβάτζιο εκδιώχθηκε από τους Ιππότες ως "διεφθαρμένος και ρυπαρός" (putridum et foetidum), αν και οι πίνακές του, μαζί με εκείνους του Mattia Preti (1613-1699) και Antoine Favray (1706-1798) εμπλουτίζουν την πολιτιστική κληρονομιά της Μάλτας.

Η διοίκηση του Τάγματος, στη διάρκεια του 17^{ου} αιώνα, εκτέλεσε έργα υποδομής, όπως το Υδραγωγείο του Wignacourt για την υδροδότηση της Βαλέτας (1610-1615) και οχυρώσεις. Εξάλλου, η Μάλτα των Ιωαννιτών υπήρξε η μικρότερη χώρα που έγινε κάτοχος, για ένα διάστημα, τεσσάρων νησιών της Καραϊβικής (1651).

Η εισβολή των Γάλλων της Πρώτης Δημοκρατίας μετά την Επανάσταση στη Μάλτα (1798) διέκοψαν την κυριαρχία, μετά από 268 χρόνια, των Ιπποτών, οι οποίοι παραδόθηκαν στον Ναπολέοντα. Οι Γάλλοι άφησαν αρνητική φήμη στους Μαλτέζους, επειδή

λαφυραγωγήσαν ναούς και κατοικίες ευγενών. Η κατοχή έληξε δύο χρόνια μετά, ενώ ορισμένοι Μαλτέζοι είχαν ακολουθήσει τον Βοναπάρτη στην Αίγυπτο, και μετά τη διάλυση της λεγεώνας τους έγιναν μετανάστες, πειρατές και τυχοδιώκτες στα αφρικανικά και οθωμανικά παράλια. Άλλοι, με την υποστήριξη Βρετανών, Ναπολιτάνων και Πορτογάλων υποχρέωσαν τους Γάλλους να παραδώσουν την εξουσία του Αρχιπελάγους στους Βρετανούς (1800).

Οι κάτοικοι της ενδοχώρας της Μάλτας και του Γκότζο, μεταξύ 17^{ου} και 19^{ου} αιώνα, στο πλαίσιο των παραδοσιακών Universitas (μορφή παραχώρησης γης σε χωρικούς), είχαν λοφώδεις εκτάσεις με διάσπαρτα ελαιόδεντρα, στενά χωράφια, επί το πλείστον τεχνητά, τρίβοντας βράχους και φτιάχνοντας «πεζούλες», αναβαθμούς με ξερολιθιές για ανάχωμα. Καλλιεργούσαν με δυσκολία βαμβάκια, ιδίως για βαμβακόσπορο, λίγα όσπρια, σιτάρι και κριθάρι, τα οποία χρησιμοποιούσαν για τη διατροφή τους ανάμεικτα (mischiato, η τροφή των φτωχών), ενώ από τα περιορισμένα αμπέλια έπαιρναν το σταφύλι μόνον, δίχως να παράγουν κρασί. Επίσης, στα βοσκοτόπια εξέτρεφαν γίδες και πρόβατα, κυρίως για γάλα και γαλακτοκομικά.

Η Μάλτα αναδείχτηκε γρήγορα (1802) σε πρωτεύοντα θαλάσσιο κόμβο της Μεσογείου. Λειτουργήσε για τους Βρετανούς ως κέντρο διαμετακομιστικού εμπορίου. Ο ναύαρχος του Βασιλικού Βρετανικού Ναυτικού, Νέλσον (Horatio Nelson, 1758-1805), αντίπαλο δέος του Ναπολέοντα, γνωστός ως «θεός του πολέμου» και «θρύλος των θαλασσών», συνέβαλε στη βρετανική θαλασσοκρατία. Ο Νέλσον θεωρούσε τη Μάλτα ως το σημαντικότερο «πρόχωμα» προς την Ινδία (1803), αναγκαίο κρίκο μεταξύ Ανατολής και Ευρώπης.

Εξάλλου, η Μάλτα αναβαθμίστηκε ως λιμάνι και εμπορικό κέντρο, αφότου ο Ναπολέων έκλεισε ορισμένα ευρωπαϊκά λιμάνια (1806), αλλά και, με τις αμυντικές δαπάνες των Βρετανών, ως ναυτική βάση του στόλου τους. Έχει καταγραφεί ότι μέσω Μάλτας εφοδιαζόντουσαν ιταλικά λιμάνια και ευρωπαϊκοί προορισμοί με λαθραία βρετανικά εμπορεύματα υπό ξένη σημαία, όπως συνέβαινε μετά το 1815 και μέσω των Ιονίων Νήσων.

Οι επιχειρήσεις εισαγωγών και εξαγωγών με επίκεντρο τη Μάλτα κατέστησαν την πρωτεύουσα Βαλέτα πόλη όπου «συνωστίζονταν άνθρωποι και εμπορεύματα», οι κοσμοπολίτες και οι διασκεδάσεις δεν είχαν τέλος. Η εισαγωγή χρήματος και αγαθών από διάφορες χώρες οδήγησαν στην ίδρυση Τράπεζας, ενώ παρατηρήθηκε δημογραφική αύξηση στα νησιά του Αρχιπελάγους, συνδεδεμένη με την ευημερία. Η βρετανική Προστασία μετέτρεψε τη Μάλτα σε αποικία (1813), επιβεβαιώνοντας την καθοριστική γεωγραφική της θέση στις ρότες της Μεσογείου, για τα συμφέροντα του Ηνωμένου Βασιλείου, καθεστώς που διήρκεσε μέχρι το 1964.

Η επιδημία της πανώλης του 1813 μετέτρεψε το Αρχιπέλαγος της Μάλτας από «μεγάλη αγορά της Ευρώπης» και διαμετακομιστικό παράδεισο σε έρημο τόπο συμφοράς και θλίψης. Καταγράφηκαν τουλάχιστον 4572 θύματα από τη Μάλτα και 96 από το Γκότζο. Οι λιμενικές εγκαταστάσεις υπολειπούν, οι εμπορικές επιχειρήσεις μείωσαν δραστικά τον κύκλο εργασιών τους, οι τιμές του βαμβακιού και των αγροτικών προϊόντων κατέρρευσαν, ακόμη και τα δικαστήρια και τα σχολεία δεν λειτουργούσαν, η ανέχεια οδήγησε σε πτώση του βιοτικού επιπέδου. Πλοία που προέρχονταν από τη Μάλτα υποχρεωνόντουσαν σε καραντίνα έως το 1826.

Μαλτέζοι και Γκοζιτανοί, όπως Ιταλοί του Νότου και Σικελοί, ανάμεσά τους τεχνίτες, αγρότες και πολιτικοί εξόριστοι, αναζήτησαν διέξοδο σε άλλους τόπους της Μεσογείου, Τύνιδα, Τρίπολη, Αλεξάνδρεια, Κέρκυρα, συμμετέχοντας και αυτοί στο φαινόμενο της

οικονομικής μετανάστευσης, που σημάδευσε τον 19^ο αιώνα. Η έξοδος των κατοίκων του Αρχιεπαρχείου της Μάλτας προς άλλους προορισμούς επιβίωσης ευνοήθηκε από τους Βρετανούς, σε συνδυασμό με τα προσδοκώμενα οφέλη στις κτήσεις τους στην ευρύτερη περιοχή.

Η τοποθέτηση το 1813 του Μέτλαντ (Thomas Maitland, 1760-1824) ως Κυβερνήτη της Μάλτας στη χαώδη κατάσταση των λιμοκτονούντων Μαλτέζων, διαμόρφωσε νέες προοπτικές. Ο Μέτλαντ μερίμνησε να υποκαταστήσει την εικόνα των Μεγάλων Μαγίστρων, διοικώντας με δεσποτισμό, αξιοποιώντας εντόπιους σε κατώτερες υπηρεσίες, επιβάλλοντας την αγγλική και τη μαλτέζικη γλώσσα αντί της ιταλικής, παρεμβαίνοντας στα δικαστήρια. Οι Μαλτέζοι ευελπιστούσαν να ενισχυθεί η οικονομία τους, παρά τον περιορισμό των ελευθεριών και τις υποχωρήσεις της Εκκλησίας.

Η ήττα του Ναπολέοντα και η διάλυση του στρατού των Γάλλων στη Ρωσία, στο Μεγάλο Δουκάτο της Βαρσοβίας και στη Γερμανία, στη μάχη της Λειψίας ή μάχη των Εθνών του Έκτου Συνασπισμού (Πρωσία, Ρωσία, Μεγάλη Βρετανία, Αυστρία, Σουηδία και Γερμανικά Κράτη), επέφερε ιστορικές εξελίξεις στη Μεσόγειο. Η Συνθήκη των Παρισίων (1814) και το Συνέδριο της Βιέννης (1815) επικύρωσαν τη νέα διεύθυνση στα ευρωπαϊκά πράγματα, όπως η ηγεμονία των Βρετανών στις θάλασσες (Pax Britannica, 1815-1914) και ο κατευνασμός στις διενέξεις των μεγάλων δυνάμεων.

ΜΑΛΤΕΖΟΙ – ΚΕΡΚΥΡΑΙΟΙ

Η μετάβαση των Ιονίων Νήσων από τη γαλλική κηδεμονία στη βρετανική Προστασία (1814-1815) έφερε τον στρατηγό και πολιτικό Μέτλαντ, Κυβερνήτη της Μάλτας και διοικητή της Μεσογείου, στην Κέρκυρα ως Λόρδο Ύπατο Αρμοστή των Ιονίων Νήσων (Lord High Commmissioner of the Ionian Islands, 1816–1824), αντικαθιστώντας τον προσωρινό στρατηγό Κάμπελ (James Campbell). Ο Μέτλαντ εκτίμησε ότι η Μάλτα δεν διέτρεχε κίνδυνο να εξοκειλεί από τη βρετανική κυριαρχία, αν και υπέφερε από τις πειρατείες, και εγκαταστάθηκε στην Κέρκυρα.

Ένα από τα προβλήματα που ο Μέτλαντ αντιμετώπισε με μεγάλη αυστηρότητα ήταν, και πάλι, η πανώλη, στον Μαραθιά και τη Λευκίμμη, στη Νότια Κέρκυρα. Ωστόσο, κύριο μέλημά του ήταν να τιθασεύσει την τοπική αριστοκρατία, την οποία θεωρούσε διεφθαρμένη και αδιάφορη για το λαό και να δέσει τα Επτάνησα και τις νησίδες τους στο άρμα της Βρετανίας. Ενέκρινε ένα παραπλανητικό Σύνταγμα (1917) και ασκούσε λογοκρισία. Ο Ιωάννης Καποδίστριας διαμαρτυρήθηκε έντονα στις μεγάλες δυνάμεις της εποχής, στο Λονδίνο και την Αγία Πετρούπολη (1820), για τη μη τήρηση των όρων της Συνθήκης των Παρισίων και του Συνεδρίου της Βιέννης, σε ό, τι αφορά την ανελευθερία των Επτανήσων από τον Μέτλαντ και τη Βρετανία, την παραβίαση του Συντάγματος, την κατάχρηση της εξουσίας και την αδιαφάνεια των οικονομικών.

Ο Μέτλαντ δεν υποστήριζε τους Έλληνες στον αγώνα τους, σε αντίθεση με τους φιλέλληλες συμπατριώτες του, πρέσβευε την ουδετερότητα και τιμωρούσε με εξορία και δήμευση περιουσίας κάθε ανάμειξη των Επτανησίων, οι οποίοι προμήθευαν κρυφά τρόφιμα, όπλα και χρήματα ή δέχονταν πρόσφυγες. Το 1819 εκχώρησε την βρετανική κτήση της Πάργας στον Αλή πασά έναντι 15000 λιρών, οπότε Σουλιώτες και Παργινοί

κατέφυγαν στην Κέρκυρα, οι δεύτεροι, περί τις τέσσερις χιλιάδες, με τις στάχτες από τα οστά των νεκρών προγόνων τους. Υποστήριξε τη χρήση της ελληνικής γλώσσας, αντί της ιταλικής, επέτρεψε να λειτουργήσει προπαρασκευαστικά η Ιόνιος Ακαδημία, αν και λιοδορούσε τον ιδρυτή της Γκίλφορντ (Frederic North, 5th Earl of Guildford, 1766-1827). Παρ' όλα αυτά, το Ανάκτορο που ανέγειρε για την κατοικία του παραπέμπει πολλαπλά σε ελληνικά θέματα, τόσο ως προς το νεοκλασικό ύφος, όσο και ως προς τους θυρεούς των επτά νησιών του Ιονίου Πελάγους.

Οι πρώτοι Μαλτέζοι μετανάστες έφθασαν στην Κέρκυρα αυτοβούλως (1815-1816), με την ενθάρρυνση των Βρετανών, ακολουθώντας τον Κυβερνήτη, για να δοκιμάσουν μια νέα ζωή. Η ευμάρεια στα μέρη τους είχε παρέλθει, βίωναν στην πατρίδα τους την πίεση της ανεργίας και του υπερπληθυσμού. Ο Μέτλαντ ήταν προφανώς γι' αυτούς εγγύηση και για την αναζήτηση εργασίας.

Ο Μέτλαντ, άρχων της Μάλτας, των Ιονίων Νήσων, της Κύπρου, της Κωνσταντινούπολης και της Σμύρνης, εδραίωσε τα βρετανικά συμφέροντα στη Μεσόγειο. Η σκληρή διακυβέρνησή του αντιπαραθετόταν στις τάσεις για ανεξαρτησία των Επτανήσιων, προβάλλοντας ότι κάτι τέτοιο θα απέκλειε την οικονομική ενίσχυση από την κεντρική εξουσία. Περί τις πέντε χιλιάδες βρετανοί στρατιώτες κατέφθασαν στην Κέρκυρα, ενώ το Σύνταγμα που επέβαλε ο Μέτλαντ, με προσωπικές παρεμβάσεις στο Συμβούλιο και τους ελεγχόμενους Επτανήσιους εκπροσώπους της Βουλής και της Γερουσίας, κάλυπτε την απεριόριστη δύναμη που ασκούσε (1817).

Ο Μέτλαντ, ο οποίος διέμενε αρχικά στο Παλαιό Φρούριο, στο οίκημα των βενετών Γενικών Προνοητών, αφοόπλισε τους κατοίκους των Επτανήσων, μεταρρύθμισε τη διοίκηση και τους δασμούς, περιόρισε τη διαφθορά, βελτίωσε υποδομές, κατασκεύασε οχυρωματικά έργα και νέα κτήρια. Επίσης, ίδρυσε το Ιπποτικό Τάγμα του Αγίου Μιχαήλ και Αγίου Γεωργίου, με Μέγα Μάγιστρο τον εκάστοτε Αρμοστή, καθώς και ομώνυμο τιμητικό παράσημο (1818), για επιφανείς Επτανήσιους, Μαλτέζους, και Βρετανούς που διακρίθηκαν στα νησιά του Ιονίου. Η παρουσία του, μέσω της αρχιτεκτονικής, παραμένει σχεδόν ανεξίτηλη στην Κέρκυρα με την οικοδόμηση του Ανακτόρου, επίσης αφιερωμένο στους Αγίους Μιχαήλ και Γεώργιο, ως έδρα του ομώνυμου Τάγματος των Ιπποτών, της βρετανικής διοίκησης και της Ιονίου Γερουσίας, αλλά και ως πολυτελής κατοικία του «king Tom» και των Υπάτων Αρμοστών και των φιλοξενουμένων τους, μέχρι το πέρας της βρετανικής Προστασίας.

Ο φίλος και συνεργάτης του Μέτλαντ, αντισυνταγματάρχης Γουάιτμορ (George Whitmore, 1739–1794), επικεφαλής των Βασιλικών Μηχανικών στη Μάλτα (1811-1829), σχεδίασε και υλοποίησε στην Κέρκυρα τον εξωραϊσμό της Σπιανάδας και το τιμητικό για τον Αρμοστή μνημείο, το οποίο αποφάσισαν οι ευγενείς του τόπου το 1816, να είναι μια αψίδα, αλλά το 1821 εγκαινιάσθηκε με τη μορφή του περιστυλίου, πάνω από βενετσιάνικη στέρνα, με είκοσι κίονες από πέτρα της Μάλτας, ιωνικού ρυθμού, και την καλλιτεχνική συμβολή του Παύλου Προσαλέντη.

Σημαντικότερο έργο του Γουάιτμορ αποτέλεσε το Ανάκτορο των Αγίων Μιχαήλ και Γεωργίου στη βόρεια πλευρά της Σπιανάδας, στη θέση του παλαιού βενετικού στρατιωτικού νοσοκομείου. Το «Παλάτιον» χαρακτηρίστηκε από την Εφημερίδα του Ιονίου Κράτους ως το μεγαλύτερο ανάκτορο στην Ελλάδα, πριν από εκείνο του Όθωνα, το οποίο

κατασκευάστηκε στο διάστημα 1836-1847. Ο Όθων επισκέφθηκε το Ανάκτορο της Κέρκυρας το 1833, πρώτο έτος της βασιλείας του.

Το Ανάκτορο εμφανίζει επιρροές από στοιχεία του ευρωπαϊκού νεοκλασικισμού, συγκεκριμένα από έργα του Robert Adam (1728-1792) και εμπίπτει στην ύστερη φάση της Γεωργιανής βρετανικής αρχιτεκτονικής του 19^{ου} αιώνα, στο ύφος Regency. Οι εξωτερικοί κίονες παραπέμπουν στον δωρικό ρυθμό του Παρθενώνα και οι εσωτερικοί στον ιωνικό ρυθμό του ναού της Αθηνάς Πολιάδας στην Πριήνη. Στις εσωτερικές αίθουσες χρησιμοποιήθηκε ξυλεία από την Ιταλία και την Αυστρία, όπως το μαόνι, ποικίλα μάρμαρα από ευρωπαϊκές χώρες και μεταξύ από τη Λυόν. Δύο πύλες ανατολικά και δυτικά φέρουν ελληνικά τα ονόματα του Αγίου Μιχαήλ και του Αγίου Γεωργίου αντίστοιχα.

Συνεργάτες του Γουάιτμορ στην οικοδόμηση του ανακτόρου και τον έλεγχο των υλικών υπήρξαν οι Επτανήσιοι μηχανικοί του στρατού Φίλιππος Πετριτσόπουλος και Ιωάννης Μπατίστας Παρμαζάν, όπως και στην καλλιτεχνική διακόσμηση ο Κερκυραίος γλύπτης Παύλος Προσαλέντης (1784-1837). Το ανάκτορο θεμελιώθηκε κατά την εορτή του Αγίου Γεωργίου, 23 Απριλίου του 1819 και εγκαινιάστηκε την ίδια ημέρα του 1824, αφού οι Επτανήσιοι επιβαρύνθηκαν με τις δαπάνες.

Μεγάλες ποσότητες μαλτέζικης πέτρας έφθαναν με πλοία στην Κέρκυρα, προκειμένου να χρησιμοποιηθούν ως κύριο οικοδομικό υλικό του Ανακτόρου. Το διάσημο ασβεστολιθικό πέτρωμα της Μάλτας, σε ανοικτό καφέ χρώμα, διαφόρων ποιοτήτων, με την ιδιότητα να κρατά τη θερμότητα τον χειμώνα και τη δροσιά το καλοκαίρι, χαρακτηρίστηκε ως «ο πραγματικός πλούτος του νησιού».

Πρωτομάστορες, αρχιεργάτες, ειδικευμένοι λιθοξόοι και κτίστες, οικοδόμοι Μαλτέζοι συνόδευσαν τις μαλτεζόπετρες στην Κέρκυρα, οι οποίοι, στη συνέχεια, μοίραζαν τα μυστικά της δουλειάς τους και συνεργάζονταν με εντόπιους τεχνίτες και εργάτες. Ο Μέτλαντ και ο Γουάιτμορ επέλεξαν για την ανέγερση του Ανακτόρου, τη γνωστή τους ανοιχτόχρωμη πέτρα της Μάλτας και την τεχνογνωσία των έμπιστων Μαλτέζων, ανάμεσά τους ο Vincenzo και ο Ferdinando Dimech, γλύπτες, που συνυπήρξαν με τον Παύλο Προσαλέντη στην κατασκευή των ολόγλυφων και ανάγλυφων εμβλημάτων της Μεγάλης Βρετανίας (γυναικεία μορφή με λιοντάρι), της Κέρκυρας (απήδαλος ναυς), των επτά νησιών και στις άλλες διακοσμήσεις του οικοδομήματος.

Η δεύτερη αυτή μετακίνηση κατοίκων, ορισμένοι με τις συζύγους, από τη Μάλτα και από χωριά του Γκότζο, εξαιτίας των εργοταξίων του Ανακτόρου (1819-1824), αρχικά περί τους ογδόντα, ενώ ακολούθησαν και άλλοι, εξυπηρετούσε εμφανώς προγραμματικούς στόχους του Μέτλαντ: εμπορική διάθεση των τοπικών ασβεστολίθων σε άλλες χώρες, ως οικοδομικό υλικό, μετανάστευση «αξιόπιστων» Μαλτέζων οικοδόμων, εργατών, αλλά και αγροτών, η οποία εξυπηρετούσε την αποσυμφόρηση του πληθυσμού της Μάλτας μετά την πανώλη. Πρόθεση του βρετανού Κυβερνήτη της Μεσογείου αποδεικνύεται ότι ήταν η εγκατάσταση Μαλτέζων σε νέες πατρίδες, όπου είχαν επεκταθεί τα βρετανικά συμφέροντα και θα συνέχιζαν να εργάζονται εκεί οι απόγονοί τους.

Η τρίτη γνωστή ομαδική μετακίνηση Μαλτέζων στην Κέρκυρα το 1831, επί Αρμοστείας του λαοφιλούς Άνταμ (Frederick Adam, 1824-1832), ακολούθησε μια δυσάρεστη διαδρομή. Διακόσιοι εβδομήντα οκτώ γεωργοί από το Γκότζο μεταφέρθηκαν στο Αργοστόλι (1826), ύστερα από αίτημα του τοποτηρητή Νάπιερ (Charles James Napier),

γνωστού από τον ομώνυμο κήπο στο Αργοστόλι, προς τον Κυβερνήτη της Μάλτας Χάστινγκς (Francis Rawdon-Hastings). Οι ευεργέτες Vincenzo Bajzela (1820-1890), Μαλτέζος επιχειρηματίας και Ιωάννης Παπαφής (Giovanni di Niccolò Pappafy, 1792-1886), Θεσσαλονικιός επιχειρηματίας στη Μάλτα, ανέλαβαν τις δαπάνες της αποστολής, για να μην επιβαρυνθούν τα κρατικά ταμεία. Όμως, η ομάδα αυτή των Μαλτέζων, απομονώθηκε από μισαλλόδοξους εντόπιους και σε κατάσταση ένδειας κατέληξε στην Κέρκυρα, χάρη στο ενδιαφέρον του Άνταμ.

«Πολυπληθείς» Μαλτέζοι ή Μελιταίοι, κηπουροί και αχθοφόροι, αναφέρονται στην Αθήνα των μέσων του 19^{ου} αιώνα, όπως και η πληροφορία ότι στα συνεργεία των αρχαιολογικών ανασκαφών στην πρωτεύουσα, μεταξύ 1850 και 1870, συμμετείχαν Μαλτέζοι, χρήσιμοι και ως διερμηνείς, μεταφορείς και τροφοδότες. Τα μεταναστευτικά κύματα των Μαλτέζων στη Μεσόγειο έφεραν τους κατοίκους του Αρχιπελάγους στον Πειραιά και την Πάτρα, όπου ασχολήθηκαν με εμπορικές επιχειρήσεις και δουλειές του λιμανιού

Παρατηρήθηκε μία αντίστροφη μετακίνηση προσφύγων από τη Χίο στη Μάλτα, μετά τη σφαγή του 1822, γεγονός το οποίο υποδηλώνει ότι υπήρχαν επαφές και εμπορικές σχέσεις ανάμεσα στα δύο νησιά, ίσως λόγω της μαστίχας. Επιπλέον, και άλλοι Έλληνες αναζήτησαν φιλοξενία στη Μάλτα, αν κρίνουμε από την ύπαρξη ελληνικού τυπογραφείου (1827) και την ίδρυση Προξενείου πριν από το 1830.

Οι βρετανικές αρχές κανόνισαν ώστε οι Μαλτέζοι, από τη Μάλτα και το Γκότζο, να ιδρύσουν την παροικία τους εκτός των τειχών της πόλης της Κέρκυρας, δυτικά της εμπορικής πλατείας Σαρρόκου, νότια της βιομηχανικής ζώνης του Μαντουκιού, στις παραγωγικές περιοχές Πλατυτέρα, Κουλίνες, Σολάρι. Η Ένωση των Ιονίων Νήσων με την Ελλάδα (1864) σήμανε το τέλος των μεταναστεύσεων από τη Μάλτα. Αντίθετα, ορισμένοι Κερκυραίοι μαλτέζικης καταγωγής και βρετανικής υπηκοότητας μετανάστευσαν στο Κάρντιφ της Ουαλίας και τη Σμύρνη. Η παροικία, σύμφωνα με τα γνωστά στοιχεία των αρχείων, αριθμούσε, μετά τις πρώτες σαράντα οικογένειες, περί τα χίλια άτομα στις αρχές του 20^{ου} αιώνα.

Η προσαρμογή των παλαιότερων Μαλτέζων, οι οποίοι προσεύχονταν στον Άγιο Παύλο, τον «Σαν Παπούλιο», και τον Άγιο Σπυρίδωνα, πολιούχο της νέας πατρίδας, στις λιτανείες του οποίου κρατούσαν τις βαρύτερες λαμπάδες (τορτσόνια), είχαν πρωτοστατήσει στις καλλιέργειες της γλυκοπατάτας, των αχλαδιών και στην εκτροφή κουνελιών, στην οικονομική, πολιτική και κοινωνική καθημερινότητα των Κερκυραίων, πριν και μετά την Ένωση της Επτανήσου με την Ελλάδα (1864), πριν και μετά τους Παγκόσμιους Πολέμους. Η ένταξή τους στα αστικά επαγγέλματα, όπως η πρώιμη εισαγωγή αγοραίων αυτοκινήτων στην Κέρκυρα, πραγματοποιήθηκε σχετικά ομαλά, αλλά και δυναμικά, παρά τις αρχικές δυσκολίες, τις οποίες αντιμετώπισαν ως «ξένοι».

Ωστόσο, δεν λησμονήθηκε το διάταγμα της γερμανικής κατοχής, το οποίο δεν πρόλαβε να εκτελεστεί, για απέλαση των «Μαλτέζων» (562 άτομα ήταν ακόμη βρετανοί πολίτες) από την Κέρκυρα, λόγω προέλευσης από βρετανική αποικία, μετά τις αποστολές των Κερκυραίων Εβραίων, σε ναζιστικά στρατόπεδα εργασίας.

Σήμερα, οι Κερκυραίοι με καταγωγή από τη Μάλτα, έβδομη γενεά, υπερβαίνουν τις δύομισι χιλιάδες, ενώ από την παροικία επιβιώνουν μόνον τα τοπωνύμια. Η κερκυραϊκή και ελληνική κοινωνία εμβολιάσθηκε θετικά, κατά γενική ομολογία, από την ενσωμάτωση των μαλτέζικης καταγωγής απογόνων, οι περισσότεροι με ελληνική πλέον υπηκοότητα, ενώ χάθηκε η μαλτέζικη γλώσσα, παρέμεινε σε μεγάλο ποσοστό το καθολικό θρήσκευμα και υπερίσχυσαν οι μεικτοί γάμοι.

ΚΩΣΤΑΣ ΣΟΥΡΕΡΕΦ

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΑΘΑΝΑΣΑΙΝΑΣ Γ., *Κέρκυρα Σεπτέμβρης 1943*, Αθήνα 1996, ειδικά σελ. 58-59.

ΑΝΙΝΟΣ Μπ., *Αι Αθήναι του 1850. Εντυπώσεις δύο Γάλλων περιηγητών στην Αθήνα*, Αθήνα 1871, ειδικά σελ. 41-42.

ΑΣΠΙΩΤΗ Μ., *Το Ανάκτορο των Αγίων Μιχαήλ και Γεωργίου – Η βασιλική Έπαυλη του Mon Repos*, Κέρκυρα 1964.

ΒΕΡΥΚΙΟΣ Σ., *Ιστορία των "Ηνωμένων Κρατών" των Ιονίων Νήσων*, Αθήνα 1964, ειδικά σελ. 178.

ΓΑΟΥΤΣΗΣ Σ.Π., *Το Χρονικό των Μαλτέζων Καλογραιών στην Κέρκυρα*, Κέρκυρα 2007, ειδικά σελ. 17-26.

ΓΑΟΥΤΣΗΣ Σ. Π., *Λατρευτικές παραδόσεις και ευλάβειες στην Κέρκυρα, στον απόηχο της Ναυμαχίας Ναυπάκτου, στο 450 χρόνια από τη Ναυμαχία Ναυπάκτου*, Εκδόσεις Οδύσσεια, Κεφαλονιά 2021, ειδικά σελ. 33-40.

ΔΑΦΝΗΣ Κ., *Οι παλαιότεροι Μαλτέζοι στην Κέρκυρα*, *Κερκυραϊκά Νέα* 1468, 1469, 1981.

ΖΑΜΙΤ Λ., *Οι Μαλτέζοι στην Κέρκυρα και στον ευρύτερο μεσογειακό χώρο, Συνθήκες που τους οδήγησαν σε μετανάστευση*, Κέρκυρα 1995 (Δημοσιεύματα Εταιρείας Κερκυραϊκών Σπουδών).

ΛΑΖΑΡΙΔΟΥ Ε., *Μικέλ ντε Θερβάντες: μία ζωή σαν μυθιστόρημα*, στο <https://www.maxmag.gr/politismos/prosopa/thervantes/> 10 Ιουλίου 2019.

ATTARD L.E., *Il Maltin ta' Korfu, Lil Hutna*, May-August 1973.

ATTARD, L. E. *The Great Exodus: Cyprus, Corfu, Constantinople and Smyrna*, PEG, Marsa 1989.

ATTARD, L. E., *Emigration*, in *Malta Culture and Identity*, FRENDO H., FRIGGIERI O. (eds.), Ministry of Youth and the Arts, Malta 1994, pp. 253-270.

ATTARD, L. E., *Emigrazzjoni Maltija: is-seklu Dsatax u Ghoxrin (19°-20° c.)*, PIN, Malta 1999.

- ATTARD, L. E., *Profiles in Maltese Migrations*, PEG, Malta 2003.
- BEZZINA J., *Religion and Politics in a Crown Colony: The Gozo Malta Story 1798-1864*, Bugelli Publications, Valletta 1985.
- BLOUET B., *A Short History of Malta*, Praeger, New York 1967.
- CASSAR, C. *A Concise History of Malta*. Mireva Publications, Msida 2000.
- CHICHESTER, H. M. (2004). *Maitland, Sir Thomas (1760–1824)*, Oxford University Press 2004.
- DAVY J., *Notes and Observations on the Ionian Islands and Malta*, vol. 1, London 1842.
- DIMACOPOULOS I.E., *George Whitmore on Corfu : the Palace of St. Michael and St. George and the Maitland Monuments*, ΥΠΠΟ, Αθήνα 1994.
- DIXON C. W., *The Colonial Administrations of Sir Thomas Maitland*, Longmans , Green and Company, London 1939 = Reprinted in 1968 by Cass, London = Routledge Revivals 2020.
- ELLUL, M., Art and Architecture in Malta in the early nineteenth century, *Proceedings of History Week: 16–17, 1982*, The Historical Society, Malta 1983, 1-19, part. pp. 16-17.
- FRENDO H., FRIGGIERI O., *Malta Culture and Identity*, Ministry of Youth and the Arts, Malta 1994.
- FRENDO H., Maltese Corfiots: The Greek Connection, *Malta Independent* 12 June 2011.
- GIACINTO C. (Carmelitano Scalzo), *Saggio di Agricoltura per le Isole di Malta e Gozo*, Messina 1911.
- HARDMAN, W., *A History of Malta during the period of the French and British occupations, 1798–1815*, Longmans, Green & Co., London 1909.
- LORD W. F., *Sir Thomas Maitland: the Mastery of the Mediterranean*, Longmans, New York 1897 = Reprint: Kessinger Publishing, 2008.
- MALLIA-MILANES V. (ed.), *The British Colonial Experience, 1800-1964, The Impact on Maltese Society*, Amsterdam 1988.
- PLASKASOVITI A., Language and Identity in Migrant Context: Attitudes of the members of the Maltese community of Corfu towards their ethnic language and heritage, στο FRENDO H. (ed.), *The European Mind: Narrative and Identity*, University Press, Vol. 2, Malta 2012, part. pp. 670-678.
- PRICE C., *Malta and the Maltese: a study in nineteenth century migration*, Georgia House, Melbourne 1954 = Reprinted 1989.
- SIEBERT D., The fate of the Maltese in Nazi-occupied Corfu, *Times of Malta*, 15 October 2017.

VADALA G., *Malta e les Dependences*, Malta 1906.

VADALA R., *Les Maltais hors de Malte, Étude sur l' emigration maltaise*, Paris 1912, part.pp. 102-104.

VASSALLO M., *From Lordship to Stewardship: Religion and Social Change in Malta*. The Hague, Mouton 1979.

VASSALO B., Malta's link to Corfu, *Times of Malta* 9 November 2014.

YOUNG M., *Corfu and the other Ionian Islands*, (Travellers' Guide), Cape and Transvaal Publishers Ltd, Revised Edition 1977.

ZAMMIT T., *Malta, the Islands and their History*, The Malta Herald Office, Malta 1926.